

Жигулін О.А.

к.т.н., доцент ВП НУБіП України
«Ніжинський агротехнічний інститут»

Концепція управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства поглиблює вирішення проблем безпеки людини. У загальну систему управління безпекою в аграрному секторі економіки об'єднуються такі наукові напрями, як охорона праці та безпека життєдіяльності. Це є актуальним у сучасному мінливому та небезпечному середовищі.

Огляд наукової літератури та публікацій. Відома система управління охороною праці на підприємстві, в яку входять заходи щодо усунення дії шкідливих та небезпечних факторів виробничого середовища на людину: мікроклімат, шум, вібрація, освітлення, випромінювання, якість повітря, пил, електро-, пожежо- та травмо небезпека [1]. Існує також система управління безпекою життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях, в яку входять заходи захисту від шкідливих та небезпечних факторів природних, техногенних, соціально-політичних небезпек [2].

Встановлення невирішеної частини проблеми. Разом з тим, у науковій літературі відсутня концепція спільного управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України.

Метою дослідження, результати якого наведені в статті, є розробка концепції управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Охорона праці та безпека життєдіяльності є складовими загальної тенденції розвитку людини в інформаційному суспільстві. Індекс людського розвитку має 3 складові: 1) прожити довге повноцінне життя (українці у 2017 році жили 71,1 років); 2) мати доступ до інформації (очікувана кількість років навчання – 15,3); 3) достатній рівень валового національного доходу на душу населення (7,361). Завдяки освіті Україна має високий рівень індексу людського розвитку (0,743), що може бути перетвореним на її конкурентоспроможність.

Без знань про безпеку життєдіяльності та охорону праці неможливо виконати життєву місію та прожити довге повноцінне життя (рис. 1).

Ця обставина повинна мотивувати суб'єктів за інтересами у межах внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства (споживач, підприємець, працівник, розробник стандартів) до вивчення та нейтралізації дії загроз та небезпек.

Життя – це особлива форма існування матерії, вища по відношенню до фізичних і хімічних форм, що характеризується здатністю до розвитку, різних форм руху, самовідтворення (розмноження), росту, можливістю пристосування до навколишнього середовища, наявністю керованих біохімічних реакцій, подразливістю. Суттєвим моментом життя є постійний обмін окремого суб'єкта або певної системи речовиною, енергією та інформацією з оточуючою його зовнішньою природою. Життя може існувати лише в процесі руху через живе тіло потоків речовини, енергії та інформації. Невід'ємною властивістю усього живого є активність, тобто термін «життя» вже деякою мірою передбачає активну діяльність.

Рис. 1. Структура охорони праці та безпеки життєдіяльності

Діяльність — форма взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, що передбачає його зміну та перетворення. **Життєдіяльність** — процес існування людини в просторі та часі, що передбачає активну взаємодію з навколишнім середовищем.

Людина не лише пристосовується до навколишнього середовища, а й трансформує його для задоволення власних потреб, активно взаємодіє з ним, завдяки чому і досягає свідомо поставленої мети, що виникла внаслідок прояву у неї певної потреби. Початковими джерелами активності людини слугують її інтереси і потреби. Експерти ООН на підставі статистичних і теоретичних даних віднесли до основних інтересів, життєво важливих для кожної людини: життя, здоров'я, добробут, доступ до інформації. Розташувавши базові потреби людини в ієрархічному порядку (рис. 2)

Рис. 2. Схема ієрархії і взаємодії базових потреб людини

А. Маслоу встановив, що потреби більш високого рівня виникають тільки після задоволення потреб нижчого рівня. В цьому плані безпека є першою з потреб, властивих людині. На схемі двосторонній зв'язок природних потреб і потреби у безпеці

позначений двома стрілками. Пряма стрілка (вгору) показує послідовність виникнення потреб, ламана (зліва) — підкреслює призначення потреби в безпеці. Таким чином, наступні потреби людини не тільки з'являються після задоволення потреби у безпеці, але й сприяють більш повному задоволенню цієї потреби.

Безпека життєдіяльності — це галузь науково практичних знань про збереження життя і здоров'я людини, яка покликана формувати світоглядні засади гармонійних стосунків людини з природою, технікою та суспільством, виявляти, ідентифікувати і прогнозувати ризик виникнення різного роду небезпек, розробляти системи захисту від них.

Охорона праці — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Наведемо категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Безпека — це відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди. Небезпека — явище, процес, об'єкт, суб'єкт, властивість або їх сукупність, які здатні за певних умов спричинити небажані наслідки. Безпека життєдіяльності людини — відсутність недопустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання шкоди організму людини в будь-яких умовах її існування. Ризик — усвідомлена можливість виникнення події з певними небажаними наслідками (вірогідність 10^{-6}). Термін «ризик» вживається з доповненням (чого?), наприклад, ризик отруєння тощо. Небезпечна ситуація — процес реалізації небезпеки або певна сукупність небезпек(и) та умов існування, яка обов'язково призводить до небажаного наслідку, якщо не вжити превентивних заходів. Аварійна ситуація — різновид небезпечної ситуації, що об'єктивно вимагає термінових технічних та організаційних превентивних заходів. Шкідливий чинник — певний вид негативного впливу під час дії небезпечної ситуації. Види шкідливих чинників, для людини зокрема, — це умови існування, відмінні від нормальних: тиск, температура, фізико-хімічний склад атмосфери або їжі, рівень електромагнітного випромінювання, психологічний подразник тощо. Вражаючий чинник — певний вид негативного впливу під час дії аварійної ситуації. Зовнішній захист (людини) — комплекс заходів і засобів, метою якого є збереження

життя та дієздатності певної особи й який може бути реалізованим без її активної участі. Середовище життя людей (навколишнє середовище) включає у свій склад природне, штучне і соціальне середовище життя і суспільну діяльність людини. Параметри середовища — забезпечення комфортних умов проживання людей. Штучне середовище — все те, що створено виробничою діяльністю людини для забезпечення життя (будівлі, споруди, транспортні та повітряні комунікації, системи енергопостачання тощо). Людина — вищий ступінь розвитку живих організмів на Землі.

Мотивацією до безпеки життєдіяльності та охорони праці є те, що вони забезпечують саморозвиток людини.

Концепцією управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України є наступне:

1) на підприємстві аграрного сектору формується система управління охороною праці. Приймається на роботу інженер з охорони праці, керівний апарат проходить навчання в Головному навчально-методичному центрі Держпраця (м. Київ) і створює комісію з навчання та атестації начальників структурних підрозділів з охорони праці. Начальники структурних підрозділів розробляють інструкції з охорони праці підлеглих працівників. Проводиться комплекс інструктажів з охорони праці (вступний та позаплановий — інженер з охорони праці, первинний та повторний — начальники структурних підрозділів). Між керівниками вищої ланки розподіляються обов'язки з охорони праці (директор — пожежна безпека, головний інженер — технологічна безпека т. ін.). У разі нещасного випадку на виробництві перевіряється ефективність перелічених вище заходів;

2) в навчальні курси ГНМЦ Держпраці та інструкції з охорони праці працівників вносяться роз'яснення про професійні хвороби та травми, які унеможливають життєвий розвиток людини (директор-підприємець через травмування працівника втратить ліцензію та бізнес, працівник не досягне професійної майстерності через інвалідність, споживач не отримує товар для саморозвитку, розробник стандартів не створить необхідний для певного рівня життя норматив);

3) вмотивовані суб'єкти економічних відносин перетворюють «пасивну» систему управління охороною праці на «активну», у якій людина усвідомлює особисту втрату із-за

травмування працівника під час неминучої аварії та постійно готується до зменшення її негативних наслідків;

4) процес боротьби за збереження життя та здоров'я людини переноситься з виробничої діяльності на повсякденний рівень. Засоби масової інформації та навчальні агротехнічні заклади інформують людину про природні, техногенні та соціально-політичні небезпеки, а державні посадові особи створюють умови для збереження її життя та здоров'я при надзвичайних ситуаціях.

Послідовність викладання дисципліни «Охорона праці та безпека життєдіяльності» у вищому навчальному закладі наступна:

- студентам роз'яснюють вплив безпеки життєдіяльності та охорони праці на саморозвиток людини;

- вивчаються шкідливі та небезпечні фактори середовища, а також особливості організму людини щодо усунення їх шкідливого та небезпечного впливу (терморегуляція захищає від холоду та спеки, гострий зір та гарний слух – від травмування, шкіра – від швидкого проникнення електричного струму до серця т. ін.);

- роз'яснюються принципові заходи захисту від виробничих травм та хвороб;

- в процесі вивчення особливостей природних, техногенних та соціально-політичних небезпек використовуються теоретичні та практичні знання щодо негативного впливу факторів середовища на людину.

Використання концепції управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України в ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут» дало позитивний результат.

Висновки: 1. Ефективність управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України залежить від мотивації ключових суб'єктів економічних відносин (підприємець, працівник, споживач, розробник стандартів) можливістю власного саморозвитку.

2. Вмотивовані суб'єкти економічних відносин здатні створювати «активні» системи управління охороною праці та безпекою життєдіяльності.

3. Концепцією управління безпекою життєдіяльності та охороною праці в аграрному секторі України є формування «активної» системи управління охороною праці на підприємстві з

наступним перенесення процесу боротьби за збереження життя і здоров'я людини з виробничої діяльності на повсякденний рівень.

Напрямом подальших досліджень щодо інтеграції охорони праці та безпеки життєдіяльності може бути створення концепції єдиної нормативно-правової бази.

Література: 1. ЗУ Про охорону праці. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 49. ст.668.

2. Атаманчук П.С., Мендерецький В.В., Панчук О.П., Чорна О.Г. Безпека життєдіяльності та охорона праці: практичний курс. Кам'янець-Подільський, 2010. 152 с.